

III

ŽIVOT TEORIJE

Andrea Peto

STRATEGIJE PROGRESIVNIH AKTERA PROTIV ANTIRODNIH POKRETA¹

U tekstu *Pet teškoća u pisanju istine* iz 1935, nemački pisac i antifašista, Bertolt Brecht, napisao sledeće o pobedi nacista u Nemačkoj: „Potrebna je hrabrost da se kaže da su dobri poraženi ne zato što su bili dobri, nego zato što su bili slabi”. U ovom tekstu ispitujem i analiziram zbog čega smo tako slabi u otporu pokretima i politikama koje se služe mržnjom i isključivanjem. Novu stvarnost opisuje pojam istorijskog preokreta, *Zeitenwende*. Promena nije došla niotkuda, a teoretičari i teoretičarke koji se bave mračnom baštinom evropske modernosti već izvesno vreme upozoravaju da ima nečeg kratkovidog u iluziji da su posle 1945. godine stala mračna vremena, a mračne sile nestale. Prvi put se konsenzus o vrednostima, uspostavljen 1945. i potvrđen 1989, dovodi u pitanje, a progresivna politika biva primorana da razmišlja o kontrastrategijama. Noviji uspon iliberalizma i neofašizma nije prirodna katastrofa; on ima svoje razloge i uzroke. Čak je i zemljotrese moguće predvideti ako se tome posveti dovoljno pažnje. Tokom zemljotresa neke valjano podignute građevine odole podrhtavanju, dok se druge uruše, te je stoga pitanje kako misliti unapred i graditi kuće koje će odoliti budućim zemljotresima.

Kada su početkom druge decenije 21. veka globalni antirodni pokreti osvanuli na novim političkim, kulturnim i društvenim teritorijama, dovodeći u pitanje ustanovljene političke podele, nastupilo je veliko iznenađenje. Promene koje su sledile za polikrizom podsećaju na zemljotres koji je duboko potresao naš svet. Činjenica da je od Varšave do Pariza na desetine hiljada ljudi demonstriralo protiv istopolnog braka, da je prikupljeno dovoljno potpisa za referendum o kontroli prava grupe građana da stupi u brak i usvaja decu, da su se pisale peticije za promenu nastavnog programa koji bi zabranjivao seksualno obrazovanje, naprosto zahteva nova objašnjenja.

¹ Tekst je uz odobrenje preuzet sa veb stranice udruženja GATE, na kojem je objavljen u januaru 2024. godine. Izvorno je dostupan na sledećem linku: <https://gate.ngo/knowledge-portal/article/strategies-of-progressive-actors-against-anti-gender-movements/>

Iako bi se moglo učiniti da se predstavnici antirodnih pokreta bave jedino onim pitanjima koja spadaju u područje rodnih politika, oni zapravo žele da sprovedu temeljnu promenu u evropskim političkim i vrednosnim sistemima, ostavljajući liberalnu demokratiju za sobom. Antirodni pokret nije jedan u nizu oblika antifeminizma koje poznajemo odavno, već je sasvim nov fenomen kojim se ustanovljuje nacionalistička neokonzervativna reakcija.

Činjenica da su antirodni pokreti globalno povezani, premda delaju nacionalno, pa čak i lokalno, izaziva iznenađenje. Antirodni pokreti na nov način utiču na političko, kulturno i društveno polje. Oni dovode u pitanje ustanovljene političke podele, budući da napadaju liberalizam, a time, indirektno, i demokratiju, budući da su liberalizam i demokratija združeni od doba prosvetćenosti.

Dobra strana ovog zemljotresa u tome je što se teoretičarke i teoretičari roda ne mogu požaliti da izostaje šire društveno interesovanje za njihov rad. Sasvim je suprotno, jer je, na primer, u Poljskoj pojam 'gender' izabran za reč godine 2013. Virtualni poštanski sandučići profesora i profesorke studija roda puni su pitanja o njihovim istraživanjima i poziva za javnu raspravu u raznim medijima. Kako bi se onda ovaj pojačani interes za rod mogao iskoristiti da se naša kuća ojača protiv zemljotresa?

Šta je novo?

Skorašnji napadi na rodnu ravnopravnost temeljno se razlikuju od onoga što se dešavalo u Brehtovo vreme; zato smo Veronika Gržbalska i ja skovale izraz 'poliporna država', koji je proizišao iz naših analiza događaja u Mađarskoj i Poljskoj. Ideja je u tome da novonastala polipora (gljiva rupičavka) izniče na mestu na kojem je struktura drveta – ili, u našem slučaju, države – oštećena, i odatle počinje da konstruiše svoje paralelne strukture. Od presudnog je političkog značaja razumeti kako ovaj novi oblik države radi, te početi misliti o novim formama otpora, budući da stare rutine i oruđa otpora u ovom novom kontekstu ne funkcionišu.

Struktura paralelne iliberalne države funkcioniše na tri načina: ona imitira državu, pothranjuje diskurs (koristeći se resursima i idejama drugih), i menja vrednosti koje vladaju društvom. Ta tri modusa operandi iliberalne države suštinski su važna za razumevanje načina na koje treba graditi otporne strukture kad zemljotres udari.

Zbog toga prvo treba iznova razmotriti ulogu NVO. Postalo je opasno poistovećivati rad nevladinih organizacija s napretkom i borbom za ljudska prava. Naime, načinjen je paralelni NVO sistem s organizacijama GONGO (nevladine organizacije koje organizuju vlasti), koji prati iste agende kao progresivne organizacije koje se zalažu za ljudska prava. Međutim, umesto

da se bore za promene, one se bore protiv organizacija za ljudska prava, prisvajajući njihove programe. Primer tog modusa operandi je borba protiv nasilja nad ženama. Ratifikacija Istanbulske konvencije Mađarskoj će doneti nove fondove, a vlasti nameravaju da kanališu taj novac u GONGO sistem, mahom jednoj verskoj organizaciji, jer je njena lojalnost državi od presudne važnosti. Time će ženske organizacije koje decenijama rade u ovom polju ostati bez fondova.

Druga funkcija poliporne države najbolje se vidi u aktuelnom diskursu o bezbednosti: sva priča o „Džordžu Sorošu”, onedavno Aleksandru Sorošu, „migrantima” i „dženderu” tu je da uveća osećaj nebezbednosti da bi država mogla da nastupi kao spasilac naroda. Aktivisti i aktivistkinje, akademske radnice i radnici, praktičarke i praktičari na svim stranama sveta doživljavaju delegitimaciju sopstvenog poziva i znanja, a izloženi su i pretnjama. Pitanja iz područja praktične politike predstavljaju se kao pitanja bezbednosti. Prema njihovoj retorici, budne vlasti će se razračunati sa svim oblicima pretnji koje dolaze iz EU, UN-a, od migranata, profesionalaca u polju studija roda, Džordža Soroša, itd. Bezbednosni diskurs takođe utiče na narative u vezi s naučnom politikom, uključujući i politike rodne ravnopravnosti. Sve je češća praksa da se naučnici i naučnice i akademski radnici nazivaju „neprijateljima nacije”, te da se upućuju pretnje onima koji se s politikom vlasti ne slažu.

Treća funkcija je takozvani familizam. U tom sistemu žene više ne postoje; one se utapaju u porodicu, a i država se vidi kao porodica; ona funkcioniše kao velika porodica. U svetlu globalne transformacije, istorijski revizionizam igra jednako važnu ulogu kao i prebacivanje težišta sa žena na porodicu – na primer, u nekim zemljama poput Poljske i Mađarske, CEDAW izveštaji Ujedinjenih nacija umesto žena pominju porodice, a žene se pojavljuju samo kao njihov deo. To je opet primer kako poliporna država istiskuje postojeće institucionalne mehanizme, koristeći ih da postigne vlastite ciljeve. No, i u tom familističkom diskursu u kojem se žene ne smatraju građanima, i dalje ima mesta za otpor.

Dok iliberalne sile zarobljavaju institucije, naša snaga se nalazi u nevidljivim mrežama, zahvaljujući čemu otpor može doći s neočekivanih mesta.

Strategije protiv napada na rod

Nikada se posle 1945. godine nije dogodilo da antimodernističke alternative osvajaju toliko glasova, postavši održiva alternativa na demokratskim izborima. Kazala sam da je antirodni pokret nov fenomen u evropskoj politici, pa su nam stoga potrebne nove metode i okviri da bi progresivne sile na to mogle smisljeno da odgovore.

U prvim godinama zemljotresa, reakcije su mogle imati snažniji efekat. Međutim, prve reakcije na antirodne pokrete svodile su se na uvređenost i prosvjećivanje, usredsređeno na objašnjenja o tome šta je u stvari rod. Aktivisti i aktivistkinje koji se bave ovim pitanjima tada započinju s kampaњama edukacije. Naredni tip reakcije bio je odbramben: koristio se jezik politika rodne ravnopravnosti da bi se ojačala tvrđava već postojećih mera i da bi se sprečilo nazadovanje (*backlash*). Treći oblik reagovanja koji se dešavao paralelno s građenjem zaklona, oslanjao se na blogove i nove društvene medije u svrhu praćenja razvoja antirodnih pokreta. Ja se, međutim, zalažem za nove vrste reakcije – za očaranje, napuštanje NVO kao prioritetne forme protesta, drugačiji pristup prostorima emancipacije i sužavanje fokusa akcije na lokal.

Očaranje

„Razočaranu” progresivnu politiku trebalo bi iznova „očarati”, vrativši politiku na teren i ne služeći se jezikom praktičnih politika (*policy*). Antirodni pokreti posebno su uspešni jer se koriste novim jezikom političke mobilizacije. Kada koristimo pojam roda kao tehničku kategoriju, to nam na duže staze može daleko više odmoći no što može da nam pomogne u suočavanju s ovim novim političkim izazovom, koji dovodi u pitanje sam okvir liberalne demokratije. Nekritička upotreba termina kakvi su urođnjavanje (*gender mainstreaming*), rodno budžetiranje i slično, koji su i sami uglavljeni u neoliberalni sistem, može stati na put novim alternativama i pronalaženju jezika koji nam je sada neophodan da bi se problemi definisali.

Redefinisanje nevladinog sektora

Novi politički programi, nastali iz reartikulacije odnosa države i građana, konstruišu nove prostore. U njima se demokratski akteri stavljaju u suprotstavljene, binarne pozicije prema establišmentu, čime se značajno utiče na njihovo delovanje. Teško je održati bilo kakvu alternativu ili otpor, jer poliporna država ovu podelu dovodi u pitanje, praveći vlastitu NVO sferu, to jest GONGO, koja prisvaja agendu sekularnih organizacija fokusiranih na ljudska prava na nacionalnom i međunarodnom nivou. Poliporne države su počele da ustanovljuju pseudo-NVO kretanja koja imaju ogromnu finansijsku potporu države. Iako je ranije delovao kao čuvar vrednosti ljudskih prava i načela liberalne demokratije i kao njihov glas, NVO sektor je transformisan i sada se bori da uspešno odreaguje na temeljne strukturne pozicije vlasti, koja ima široku društvenu podršku. NVO sfera koja zavisi od donatora, a u diskursu bezbednosti se stigmatizuje kao strani plaćenik

– iako su danas većinu njihovih tema preuzele državne organizacije GONGO – teško da može biti prostor u kojem će se roditi otpor. Umesto toga, lokalizovani *grassroots* pokreti imaju veće šanse protiv dobro finansiranih i dobro organizovanih iliberalnih pokreta.

Emancipacija izvan zaposlenja

Rodna ravnopravnost počela je od rada: kada su iskoračile iz uloge neplaćenih starateljki, žene su počele da zahtevaju jednaku platu za jednak rad. Imamo li u vidu tendencije, jasno je da roboti mogu da rade iste poslove koje sada rade žene. Istovremeno, u ideološkom ključu polne razlike svedočimo i trendu romantizovanja brige. Ove dve dimenzije će podstaći žene da ne stupaju na tržište rada, usled čega će one izgubiti materijalnu osnovu emancipatorne ideologije.

S druge strane, prema fundamentalističkoj ideologiji poliporne države, zadatak je žena – za koje se misli da nisu jednake muškarcima – da ostanu kod kuće i brinu o porodici. Tek pošto to obave, može im se dozvoliti da rade polovinu radnog vremena. Ključna politička borba razvija se oko pitanja da li se briga može kvantifikovati. Moguća pitanja u vezi s takozvanom krizom brige koja ima temeljni značaj za našu budućnost, tiču se toga ko će radati, podizati decu i starati se o bolesnima i starima. „Mere za žene” kakve nude nacionalne desne partije, usredsređuju se na normativni kult materinstva i familizma. U rečniku tih političkih partija „porodične mere” zamenjuju „ženske politike”, a društvena uloga žena svedena je na normativno materinstvo. Liberalno-leva kritika normativnog kulta materinstva ističe ženska ljudska prava i pravo na izbor materinstva. Ta opcija podrazumeva i pravo da se za materinstvo ne opredeli – što se u konzervativnom diskursu smatra sabotiranjem „nacije”.

Iliberalna rodna politika, takođe zasnovana na politikama brige, stavlja porodicu u centar i nastoji da dalekosežno apsorbuje politički prostor konzervativnim ženskim politikama, ujedinjujući različite političke sile retoričkim neprijateljstvom prema komunističkom tlačenju.

Vraćanje lokalnom

Lokalno se obično ne misli kao značajan prostor za preosmišljanje politike, iako je u samoj osnovi predstavničke politike. Međutim, otpor polipornoj državi može doći jedino iz lokalizovanih konteksta, odnosno iz lokalnih problema koje lokalni akteri uobličuju na globalan način. Pitanje korupcije (konstitutivni deo poliporne države) ili rodne ravnopravnosti, iako je reč o strukturnim i globalnim fenomenima, može pokrenuti otpor

samo ako se kombinuje s nekim lokalno relevantnim pitanjem. Budućnost će nam pokazati da li preosmišljanje lokalnog u doba politike identiteta i novih pokreta izvan NVO konteksta može promeniti političke partije u predstavničke institucije.

Kontrastrategije

Tokom poslednje decenije napisano je mnogo o globalnim antirodnim pokretima. Akademske radnice i radnici, aktivisti i aktivistkinje i institucije ulažu dragoceno vreme da razumeju ovaj temeljno novi fenomen. Međutim, prvi korak ka uspešnim strategijama podrazumevao bi da smo prestali da marimo za tu poliporu, jer ona koristi i privaja svu pozitivnu energiju i ideje da bi opstala.

Prvi korak u formulisanju kontrastrategija odnosi se na stvaranje nezavisne strategije, koja više neće biti puka reakcija na napad. Treba poći od toga da progresivne politike proishode iz prosvেćenosti i da stoga podrazumevaju jasno definisanu normativnu viziju koja uvek stvara manjine koje nekoga odbacuju. Evropska tradicija prosvеćenosti radi s normativnim subjekatskim pozicijama. Otuda antirodna kampanja samo privaja staro propagandno oruđe da pokrene jedinstveni napad na LGBTQ grupe i ojača evropsku hrišćansku koheziju.

Kada je država zarobljena i kada iliberalni diskurs postane hegemon, najbolje prakse iz prošlosti dobro dođu. Rad Dejvida Mekojda-Mejsona (David J. McQuoid-Mason) u Južnoj Africi iz doba aparthejda za mene je bio inspirativan. Mekojd-Mejson je koristio pojam „zakona ulice” umesto ljudskih prava. On je izgradio obrazovnu mrežu koja je doprinela padu režima aparthejda, a potom postala temelj nove Južnoafričke Republike.

Evo nekih sugestija:

- Ojačavanje sopstvenog ceha: priključite se profesionalnom udruženju, plaćajte članarinu i podržavajte svoju profesionalnu mrežu. Profesionalna mreža nije vaša porodica; ne morate voleti sve članove niti se s njima o svemu slagati, potrebno je da delite osnovne principe profesionalne etike. Imati neku čvrstu vrednost već je udarac „iliberalnom pragmatizmu”.
- Pažljivo razmislite kada i kako se upuštate u javnu raspravu, jer cilj tih rasprava nije rešavanje problema. Rasprava se kao žanr koristi da raseje i normalizuje vrlo problematične ideje. Upustite se u raspravu o studijama roda, ali to NEMOJTE činiti ako se ona vodi u kontekstu „za ili protiv”. Raspravljajte o temama u vezi s istraživanjima iz ove oblasti i problemima koje u tom polju treba rešiti.

- Izbegavajte tehnički jezik i pojmove na engleskom. Iliberali pobeđuju jer koriste populističke metode: oni se obraćaju širokoj publici razumljivim jezikom neopterećenim profesionalnim izrazima. Pokušajte da uradite isto, da o vrlo složenim problemima govorite na razumljiv način.
- Iliberalni puč je legalna kontrarevolucija koja se koristi pravnim metodama da stvori alternativni pravni okvir. Najbolji saveznici su pravници, koji znaju da nije problem samo u konkretnim temama, već da se i profesionalni kredibilitet dovodi u pitanje.
- Povežite se s influenserima i influencerskama koje će vas podržati u društvenim medijima.
- Iskoristite postojeće organizacije i njihove resurse za sopstvene ciljeve.
- Koristite postojeće zakone i diskurse „zemlje X koja je pionir u ljudskim pravima” za svoje svrhe i kao pretnju PR katastrofama.
- Iliberalni režimi se koriste konfliktima delimično zbog toga što akademski radnici i radnice nisu previše ratoborni, a delom i zbog toga što rasprave služe isticanju i normalizovanju njihovih ideja. Ako znate kako da iskoristite tu političku priliku, konflikt je dobar (rasprava, prijavljivanje, denunciranje, itd.).
- Pomirite se sa tim da nisu sve vaše kolege saveznici. Neki od njih imaju druge agende, kratkovidni su ili su samo umorni. Nemojte ih vredati. Umesto toga, držite vrata odškrinuta, a njih u toku.
- Budite spremni da će vas nazvati izdajnikom/izdajnicom nacije. Koristite društvene medije za svoje ciljeve i tvitujte #theOtherHungary, dajući primer i nudeći alternativu.
- Budite prisutni u društvenim medijima, ali tako da budete bezbedni. Ako dobijete prvu pretnju, ne časite ni časa da odete u policiju i zahtevajte od njih da rade svoj posao. Ako to ne učine, pišite o tome.
- Izaberite borbu koju možete dobiti i ne trošite energiju na reagovanja, jer je to način na koji poliporne države, koje naizgled imaju neiscrpane resurse, operišu.
- Ćutanje i nedelanje mogu biti jednako moćni kao i izlazak na ulicu. Time se zaustavlja komunikacija, a polipora nema na šta da reaguje.

Zaključci

Progresivni akteri i akterke bi trebalo da na samokritičan način promisle model neoliberalne emancipacije i da nanovo očaraju bavljenje feminističkom politikom da bi stigli do šire publike, umesto da krive druge jer su

neshvaćeni ili, što je još gore, da nastoje da objasne „šta rod jeste”. Ovo su nova vremena kojima su prethodili izvesni zemljotresi, a neki će tek uslediti. U polipornoj državi raznovrsnost više nije vrednost, jer je njen cilj delegitimacija i isključenje razlika. Krajnje je vreme da se implementiraju inovativne strategije kojima će se stvoriti prirodne alternative koje umeju da očaraju.

Prevod sa engleskog: *Adriana Zaharijević*